

3. Головкин Н. И. Социальная профилактика правонарушений: навч. посіб. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 174 с.
4. Кригер Г. А. Квалификация хищений социалистического имущества. М.: «Юрид. лит», 1971. 358 с.
5. Афанасьев В. С. О роли противоречий в детерминации правонарушений при социализме. *Сов. гос. и право*. 1986. № 5. С. 37–38.
6. Однолюбо І. В. Запобігання втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 146–154.
7. Профилактика правонарушений (кримінологічні та експертно-криміналістичні аспекти): [монографія] / П. В. Мельник, Н. О. Данкович, І. Я. Фрідман, та ін. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2011. 170 с.
8. Курс кримінології : Загальна частина : Підручник. У 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужи. Кн. 1. К.: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
9. Дрозд В. Г. Запровадження міжнародно-правових стандартів захисту прав людини у світлі реформування кримінального процесуального законодавства. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 4 (80). С. 58–68.
10. Алексеев С. С. Теория права. М., 1993. 344 с.
11. Десятник А. А., Смоков С. М. Окремі питання запровадження профілактичної діяльності під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 111–118.
12. Волобуєв А. Ф. Профілактична діяльність слідчого при розслідуванні злочинів : Лекція для всіх форм навчання. Харків : Національний університет внутрішніх справ, 2003. 23 с.

УДК 343

БЕРЕЗНЯК В. С.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ НЕРУХОМОСТІ

У статті розглянуто наукові підходи щодо визначення та класифікації тактичних операцій. Здійснюється аналіз криміналістичної літератури відносно розходження поглядів з приводу проведення тактичних операцій та комплексу заходів, що входять до їх змісту. Сформовано тактичні операції при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості.

Ключові слова: розслідування, тактична операція, тактичні завдання, тактична комбінація, нерухомість, сфера нерухомості.

В статье рассмотрены научные подходы к определению и классификации тактических операций. Осуществляется анализ криминалистической литературы относительно различия взглядов по поводу проведения тактических операций и комплекса мероприятий, входящих в их содержание. Сформированы тактические операции при расследовании уголовных правонарушений в сфере недвижимости.

Ключевые слова: расследование, тактическая операция, тактическая комбинация, тактические задания, недвижимость, сфера недвижимости.

The article conducts a theoretical study of issues related to the definition of the concept "tactical operation" and its content, focuses on the most commonly encountered types of tactical operations, which are carried out when investigating crimes of mercenary orientation. The features and significance of tactical operations for the investigation of frauds of real estate are considered. The analysis of forensic literature regarding the divergence of views of scientists regarding the conduct of tactical operations during the investigation is carried out, a list of recommended tactical operations that are most suitable for the successful resolution of tactical tasks in the investigation of frauds in real estate is indicated.

Key words: investigation, fraud, real estate, tactical operation, tactical combination, real estate, organized crime groups.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вирішити завдання, які стоять перед правоохоронними органами, неможливо без системного підходу, що полягає у комплексному поєднанні слідчих (розшукових) дій, організаційних і спеціальних оперативно-розшукових заходів. Такий комплекс дій в методиках розслідування отримав визначення «тактичної операції». Проте, як і в теорії, так і на практиці проблема «тактичної» операції не є вирішеною.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми свідчить, що різноманітні підходи до тактичних операцій неодноразово розглядалися у наукових працях Р.С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, С. Ф. Здоровко, С. С. Кузьменка, В. О. Образцова, О. В. Пчеліної, О. В. Пчеліної, Р. Л. Степанюка, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Н. П. Яблокова та інших вчених. Між тим, проведений аналіз показав, що тактичним операціям при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості, дотепер не приділялося достатньої уваги. Це вказує на необхідність удосконалення правоохоронної діяльності з позиції висвітлення особливостей проведення тактичних операцій в межах розслідування досліджуваних злочинів, що і визначає актуальність даної статті.

Метою статті є визначення комплексу тактичних операцій, найбільш доцільних при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері нерухомості.

Основний зміст. Досліджуючи різні підходи до структури окремої криміналістичної методики та визначаючи можливість існування в її змісті тактичних операцій, М. С. Казаренко дійшов висновку, що напрямком удосконалення методик розслідування злочинів є використання ситуативного підходу з визначенням типових завдань і засобів їх вирішення (слідчих дій та оперативно-розшукових заходів) у комплексі [1, с. 73]. Такий комплекс називають «тактична операція». При цьому, Л.Я. Драпкін та В.М. Карагодин визначають тактичні операції як систему слідчих, організаційно-підготовчих, інших дій та оперативно-розшукових заходів, що проводяться за єдиним планом і спрямованих на вирішення окремих проміжних завдань, підлеглих загальним цілям розслідування кримінальної справи [2].

Втім, І. М. Комаров, виділяючи компоненти у структурі тактичної операції, наводить доволі складну їх конструкцію:

1) суб'єкт доказування як умова планування, організації та проведення методу з урахуванням суб'єктно-об'єктної природи останнього;

2) складна особлива система цілей (завдання), до змісту якої, як окремий випадок, можуть входити техніко-криміналістичні окремі та тактико-криміналістичні прості особливі системи цілей (завдання);

3) засоби – процесуальні та непроцесуальні (організаційні та технічні) дії та заходи, методи пізнання, спеціальні криміналістичні методи (техніко-криміналістичні та структурно-криміналістичні), криміналістичні рекомендації, техніко-криміналістичні та тактико-криміналістичні прийоми, технічні та інші прийоми і методи; реставрація; реконструкція; тактико-криміналістичні комбінації; техніко-криміналістичні операції та ін.;

4) зв'язки між наведеними компонентами [3, с. 82].

Аналіз думок вчених та практичних працівників також показав, що деякі ототожнюють поняття «тактична операція» з «тактичною комбінацією». Між тим, підтримуємо думки тих науковців, які не змішують і не ототожнюють ці два поняття, а вкладають в ці поняття різний зміст.

В цьому розрізі підтримуємо думку Н.В. Павлової, яка вважає, що терміни «тактична комбінація» та «тактична операція» не є тотожними і включають в себе різне змістовне наповнення. Так, тактична комбінація складається із найбільш доцільного в тій чи іншій ситуації переліку

(комбінації) тактичних прийомів, що застосовуються в межах однієї слідчої (розшукової) дії і не припускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії. Якщо таке поєднання є необхідним, то має місце комплекс слідчих (розшукових) дій. Втім, сукупність (комплекс) як різноименних, так і однойменних дій, спрямованих на вирішення важливого проміжного тактичного завдання і є тактичною операцією [4, с. 137].

Слід сказати, що В. М. Шевчук, враховуючи розмаїття різноманітних пропозицій з приводу тактичних операцій, наголошує на потребі в розробленні універсальних класифікаційних підстав, які б мали наскрізний характер, могли успішно використовуватися до будь-яких злочинних проявів, ситуацій, тактичних завдань. Вчений вважає за доцільне запропонувати такі класифікаційні підстави розподілу тактичних операцій:

1) за змістом: а) базові (універсальні); б) специфічні. Базові (універсальні) тактичні операції розробляються на більш узагальненій теоретичній та емпіричній основі, є типовими для злочинів різних видів;

2) за функціональною спрямованістю, тобто призначенням і роллю тактичних операцій у процесі розслідування: а) пізнавальні, б) пошукові, в) забезпечувальні, г) організаційні; д) профілактичні;

3) за тактичними завданнями, що вирішуються: а) виявлення джерел інформації, б) отримання інформації, в) здолання опору, г) затримання злочинця, д) нейтралізація протидії розслідуванню з боку заінтересованих осіб, е) перевірка алібі, є) упередження негативного впливу з боку підозрюваного;

4) за внутрішньою структурою: а) однорідні; б) неоднорідні (змішані). Однорідні – це тактичні операції, які сформовані лише процесуальними діями, наприклад допитом, одночасним допитом тощо. Проведення змішаних тактичних операцій забезпечується комплексом слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів; 5) за технологією реалізації дій і заходів, що входять до структури тактичної операції, слід розрізняти операції з одночасним (паралельним) та послідовним здійсненням відповідних дій і заходів [5, с. 188-189].

Підсумовуючи наведені точки зору, можна сказати, що більшість науковців та практиків, говорячи про тактичну операцію, покладають у її зміст певні структурні елементи, що здебільшого є схожими. До таких слід віднести:

- провадження комплексу однойменних або різноименних процесуальних або непроцесуальних дій (СРД, НСРД, заходів забезпечення кримінального провадження, ревізійних дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів тощо);

- об'єднаність єдиним планом і єдиним задумом;

- єдине керівництво слідчого над проведенням;

- виконання окремих проміжних завдань, підлеглих загальним цілям розслідування;

- вирішення задач у певній слідчій ситуації.

Існує різний погляд й на класифікацію тактичних операцій. Так, С.Ф. Здоровко пропонує такі підстави класифікації тактичних операцій:

1) залежно від виду злочину;

2) залежно від проміжних (локальних) завдань розслідування злочинів;

3) залежно від характеру елементів структури тактичної операції: однорідні або різноіменні (дві і більше однотипних слідчих дій; комплекс різнопланових слідчих дій; комплекс слідчих дій і оперативно-розшукових заходів; комплекс слідчих дій і заходів організаційного порядку; система оперативно-розшукових заходів; комплекс оперативно-розшукових і організаційних заходів);

4) залежно від рівня складності тактичної операції (прості і складні);

5) залежно від часового періоду дії тактичної операції (одномоментні і такі, що мають певну протяжність у часі);

6) залежно від етапу розслідування злочину (тактичні операції, проведені на початковому, наступному або заключному етапі розслідування);

7) залежно від характеру спрямованості операції (пізнавальні тактичні операції, пошукові і розшукові, такі, що виконують організаційні функції);

8) залежно від осіб, що здійснюють взаємодію при проведенні тактичної операції (тактичні операції, проведені слідчим; тактичні операції, проведені слідчо-оперативною групою (або слідчою бригадою); оперативно-тактичні операції, проведені під керівництвом слідчого, та ін.) [6, с. 7].

Виходячи з цього, можна побачити, що саме тактичні завдання є визначальними критеріями щодо обрання того чи іншого комплексу слідчих (розшукових) дій, організаційних та опера-

тивно-розшукових заходів. Втім, специфіка кримінальних правопорушень у сфері нерухомості впливає на процес їх розслідування та дозволяє окреслити наступні типові тактичні завдання:

- встановлення ознак складу кримінального правопорушення (а не іншого складу);
- встановлення всіх осіб, які мали відношення до вчинення кримінальних правопорушень у сфері нерухомості та сприяли цьому;
- встановлення можливості існування злочинного угруповання, діяльність якого пов'язана із вчиненням злочинів у сфері нерухомості або під прикриттям такої діяльності;
- встановлення наявності в особи статусу службової особи або факту присвоєння цією особою владних повноважень службової особи;
- встановлення тривалості дій щодо досягнення кінцевого результату та всіх можливих епізодів;
- встановлення конкретних наслідків діяння;
- встановлення причин та умов, що сприяли чи перешкоджали учиненню злочину тощо.

Отже, в межах розслідування може проводитися не одна, а низка різноманітних тактичних операцій, що дозволяє успішно вирішити як проміжні завдання, так і загальні і в цілому досягти кінцевої мети.

Так, на думку К. О. Чередник та К. О. Чаплинського, такі тактичні операції, як «склад групи», «стійкість зв'язків», «епізод», «корумповані зв'язки», «об'єднаність задуму», «сфера інтересів» тощо спрямовані на виконання проміжних завдань, загальною метою яких є встановлення ознак організованості. До вказаних тактичних операцій може входити достатньо широкий спектр дій та заходів, який може змінюватися, залежно від зміни слідчої ситуації та проміжних завдань. До тактичних операцій, спрямованих на встановлення ознак організованості, можуть входити: допити свідків, потерпілих, співучасників; пред'явлення для впізнання предметів, документів, осіб; проведення НСРД, спрямованих на спостереження за особою, річчю або місцем, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та електронних інформаційних систем (спостереження за членами групи, які знаходяться на волі та прослуховування їхніх розмов); виконання спеціального завдання щодо участі в ЗУ особи, яка на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування (впровадження в групу); контроль за вчиненням злочину; тимчасовий доступ до речей та документів та провадження одночасних обшуків; огляд вилучених предметів та документів; призначення судових експертиз (почеркознавчої, технічної експертизи документів, комп'ютерної техніки та програмних продуктів, економічної, судово-психологічної тощо); проведення СРД, ОРЗ, спрямованих на розшук активів та накладення на них арешту; ОРЗ, спрямовані на встановлення місцезнаходження осіб, які переховуються від слідства та суду; проведення ОРЗ, спрямованих на отримання інформації про співучасників та осіб, які могли сприяти вчиненню злочину тощо [7, с. 126-127].

Загалом, при розслідуванні злочинів, найпоширенішими тактичними операціями більшість науковців вважає: «Встановлення осіб, причетних до розкрадання», «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків», «Груповий обшук», «Розшук і затримання злочинців», «Встановлення способу вчинення злочину», «Документ» тощо [9, с. 36]. При цьому, при вчиненні злочинів ОЗГ особливого значення набувають такі тактичні операції: «Встановлення поширеності злочинної групи»; «Виявлення зв'язків організованої групи»; «Затримання злочинної групи на місці злочину»; «Нейтралізація протидії розслідуванню злочину»; «Виявлення найслабкішої ланки в групі»; «Стратегічна розвідка»; «Створення і використання юридичних осіб»; «Підтримання в злочинному співтоваристві режиму напруженості»; «Використання суперечностей між учасниками злочинної групи» [10, с. 63].

Таким чином, можна зробити **висновок**, що при формуванні тактичних операцій, рекомендованих при розслідуванні окремого виду злочину, слід враховувати такі критерії: специфіку та етап розслідування, на якому планується провести тактичну операцію; обставини вчинення злочину; слідчі ситуації та тактичні завдання, а також склад учасників.

Виходячи із окреслених завдань, можна сформулювати відповідні ним тактичні операції: «пошук та затримання злочинців», «фіктивність будівельної фірми», «фіктивність нотаріальної контори», «епізод», «встановлення свідків», «встановлення умислу», «встановлення співучасників», «подолання протидії», «корупційні зв'язки» «та ін.

Отже, існує безліч злочинних схем у сфері нерухомості, а зі зміною соціально-політичної, фінансово-економічної ситуації змінюються й удосконалюються способи злочинних дій, які набувають нового змісту. Між тим, питання щодо тактичних операцій при розслідуванні таких кримінальних правопорушень ніколи не втратять своєї актуальності.

Список використаних джерел:

1. Казаренко М.С. Про тактичні операції у структурі розслідування економічних злочинів. *Право і безпека*, 2005. С. 73-75.
2. Драпкін Л.Я., Карагодин В.Н. Криміналістика. Москва: Проспект, 2011.
3. Образцов В. А. Криминалистическое учение о тактической операции: Криминалистика / под ред. проф. В. А. Образцова. М. : Юрист, 1995. С. 82.
4. Павлова Н.В. Тактична операція та її співвідношення з іншими категоріями криміналістичної тактики. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 136-138.
5. Шевчук В.М. Проблеми криміналістичної класифікації тактичних операцій. *Питання боротьби зі злочинністю*. Випуск 24 '2012. С. 180-192.
6. Здоровко С.Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.09 / НЮА ім. Я. Мудрого. Харків, 2002. 18 с.
7. Чередник К. О., Чаплинський К. О.. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства на ринку нерухомості : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 244 с.
8. Шевчук В.М. Можливості застосування типових тактичних операцій у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. С. 135-139.
9. Коновалова В.Е. Организация расследования хищений государственного и общественного имущества: Учебное пособие. Харьков: Юрид. ин-т., 1984. С. 14-21.
10. Шепитько В.Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями / Харьков : Нац. юрид. акад. Украины, 2000. 88 с.

УДК 343.13

БІЛЬКО Т. О.

**ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ,
ВЧИНЕНИХ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ**

У статті розглянуто зарубіжний досвід розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у банківських установах. Зазначено, що сучасна система боротьби зі злочинністю у банківських установах в результаті свого розвитку закріпила основні правила та принципи взаємодії між компетентними органами країн світу, виробила єдину методику запиту інформації, а також можливий обсяг інформації, що може бути надана. Таким чином, під час оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з розкриттям кримінальних правопорушень у банківській сфері, каналами Інтерполу, можна отримувати таку інформацію: офіційні назви комерційних структур (фірм, організацій); дату реєстрації юридичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності в державних органах; юридичну адресу, телефони та інші телекомунікаційні засоби; прізвища та імена керівників таких структур; основні напрями діяльності підприємства; розмір статутного капіталу; відомості про припинення діяльності; відомості кримінального характеру стосовно керівників підприємств.

Ключові слова: банківська сфера, кримінальні правопорушення, зарубіжний досвід, розслідування, розкриття, слідчий.